

Namen noemen. Purisme of respect?

Lauran Toorians

‘Keltische studies’ de brede en algemeen geaccepteerde omschrijving voor de academische discipline die zich bezighoudt met de Keltische talen en hun letterkunde.¹ Het is geen discipline die in Nederland (of Vlaanderen) op grote schaal wordt beoefend en ook onder het bredere publiek is de kennis van dit vakgebied gering, en dat ondanks dat ‘de Kelten’ al geruime tijd uiterst modieus zijn. Een gevolg hiervan is, dat er veel onduidelijkheid bestaat over de te bezigen terminologie, zeker waar het gaat om het benoemen van de verschillende talen, terwijl ook de correcte Nederlandse spelling van die namen problematisch is.

Het begint al met het vakgebied zelf. Wanneer we de ‘keltische studies’ met één woord willen benoemen, hebben we keuze uit twee mogelijkheden: *keltistiek* en *keltologie*. Beide namen voor het vak zijn in Nederlandstalige literatuur terug te vinden, en een duidelijke voorkeur lijkt niet te bestaan.

Van de Keltische talen is het Iers de enige met een status als nationale taal in de Ierse Republiek en als EG-taal (er staat Iers in uw paspoort). In het Iers zelf heet deze taal *Gaeilge*, wat in oudere literatuur in het Nederlands nog wel eens *Gaelisch* oplevert. Voor oudere taalfasen spreken we van *Oudiers* en *Middeliërs*. Onder invloed van het Engels hebben veel auteurs de neiging hiervoor in het Nederlands ‘Oud Iers’ te schrijven, maar dat is toch iets anders. Bovendien is het goed gebruik om ook bijvoorbeeld *Oudfrans* en *Middelnederlands* als één woord te schrijven. Wel is het – ook in navolging van het Engels – gebruikelijk geworden om te spreken van *Modern Iers*, *Modern Bretons*, enz., en niet van bijvoorbeeld *Nieuwiers*. Dit in tegenstelling tot termen als *Nieuwnederlands* en *Nieuwhoogduits*, zoals die in de germanistiek gebruikelijk zijn.

Uit het Oudiers ontstonden, naast de latere varianten van het Iers in Ierland, het *Gaelg Vanninagh* op het Eiland Man, dat we normaal aanduiden als *Manx*, en het *Gàedhlig* in Schotland.² Het zal duidelijk zijn dat de sprekers van deze drie talen in feite allemaal dezelfde term gebruiken en we in het Nederlands dan ook al deze talen Gaelisch zouden kunnen noemen. De eigen naam van het Manx betekent letterlijk ‘het Gaelisch van (het Eiland) Man’. De Keltische taal van Schotland behoeft in het Nederlands ook een dergelijke toevoeging en wordt in het Nederlands *Schots-Gaelisch* genoemd. In recente literatuur vinden we hiervoor vaak ‘Schots-Gaelic’, met een deels Engelse spelling (en uitspraak), maar een goede reden daarvoor ontbreekt. De taal uitsluitend ‘Schots’ noemen, wekt verwarring met het Engelse dialect (of de Germaanse taal, hierover bestaat onenigheid) van Schotland, dat zowel in die taal zelf als in het Engels *Scots* heet. Andere benamingen die voor deze taal worden gebezigd zijn *Broad Scots* (ongeveer ‘plat Schots’) en *Lallands* (‘Lowland’s’).

In het Engelse spraakgebruik is het mogelijk beide talen (Iers en Schots-Gaelisch) ‘Gaelisch’ te noemen en daarbij in de uitspraak te laten horen om welke taal het gaat. *Gaeilge* (Iers) klinkt dan in het Engels als *Gaelic* met in de eerste lettergreep een *-ee-* als in *zeef*, terwijl hetzelfde Engelse woord voor *Gàedhlig* klinkt met een *-a-* als in *appel*. In oudere literatuur in het Nederlands vinden we Schots(ch)-Gaelisch, en soms ook Gaëlish.

---

¹ Een eerdere (en kortere) versie van deze beschouwing verscheen in de *Mededelingen van de Stichting A.G. van Hamel voor Keltische Studies* 1 (1991) 61-64.

² De naam *Manx* is ontstaan uit het Oudnoorse *Mansk* en in oudere publicaties vinden we ook in het Engels soms nog ‘Manks’. (Dezelfde uitgang *-sk* valt ook te herkennen in de oudere Nederlandse spelling van woorden als *Deensch*, *Grieksch* en *Fransch*.)

Als subgroep van de Keltische talfamilie noemen we deze drie talen samen *Goidelisch* (A.G. van Hamel schreef *Góidelisch*, maar dat accentteken is in het Nederlands overbodig). Dit is een puur taalkundige term die in het Engels als *Goedelic* (en in oudere literatuur ook als *Goidelic*) verschijnt. Hij is afgeleid van de Oudierse vorm voor 'Iers', *Góedelc*.³ Naast *Goidelisch* wordt in het Nederlands ook wel *Gaelisch* gebruikt om deze hele groep van drie talen aan te duiden.

De andere groep van drie Keltische talen die tot in de moderne tijd voortbestonden (en deels nog bestaan) noemen we gezamenlijk de *Britse* talen, of kortweg *Brits*. Als taalkundige term heeft Kenneth Jackson *Brits* (Engels *British*) gedefinieerd als de laatste taalfase waarin deze drie talen nog één geheel vormden, in ongeveer de eerste zes eeuwen van onze jaartelling.⁴ In de periode daaraan voorafgaand, spreekt hij van *Brittonic* (let op de dubbele *t* versus de enkele in *British*). Dit kunnen we vertalen als *Brittannisch*.

De Britse talen zijn van noord naar zuid: *Cymraeg*, de taal van Wales, *Kerneweg* in Cornwall, en *Brezhoneg* in Bretagne. In het Engels heten zowel de inwoners als de taal van Wales *Welsh*, met een woord dat is afgeleid van Oudengels *wealh*, meervoud *wēalas* 'vreemdeling(en)'. Meestal gebruikten sprekers van een Germaanse taal dit woord om de sprekers van een Romaanse taal aan te duiden. Wij kennen het in Walen en Wallonië ('Walenland') en bijvoorbeeld ook de naam van het Zwitserse kanton Wallis is hiervan afgeleid. Zelf noemen de inwoners van Wales zich *Cymry*, en hun land *Cymru* (wat hetzelfde klinkt) – zij ervaren de Engelse benamingen vaak als pejoratief. De Nederlandse keltologen A.G. van Hamel, Th.M. Chotzen en hun tijdgenoten respecteerden dit gevoel en noemden de taal in het Nederlands *Kymrisch* (in het Duits en in het Italiaans gebeurt dit nog wel). Latere auteurs namen de Engelse benamingen over, waarbij de woordenboeken aangeven dat we dan zouden moeten spreken van *Wels*, *Welsen* of *Wallisers*.⁵ In recente publicaties blijkt echter de onuitroeibare neiging te bestaan om hier zondermeer het Engelse taalgebruik over te nemen, zowel in spelling als uitspraak (men schrijft dus *Welsh* en zegt 'welsj').

Het *Kerneweg* van Cornwall kent een heel ander probleem. Naast deze naam voor de meest gangbare vorm van hedendaags Cornisch, functioneert ook de benaming *Cornoack* (met spellingvarianten) voor een afwijkende vorm van hedendaags Cornisch. In het Nederlands is logischerwijs *Cornisch* de correcte spelling, maar net als bij het Wels zwichten hierbij velen voor de Engelse spelling en uitspraak. De situatie van het Cornisch is anders dan die van de andere talen (i.c. Wels en Bretons), doordat het 'traditionele' Cornisch eind achttiende eeuw is uitgestorven en er sinds 1904 een *Revival Movement* bestaat die tracht de taal nieuw leven in te blazen. Het is ook om deze reden dat ik hiervoor schreef over 'hedendaags Cornisch' voor wat strik genomen ook *Modern Cornisch* mag heten. Het is dan echter van groot belang hierbij het onderscheid met *Laatcornisch* in het oog te houden. Laatcornisch is de naam voor de taal in de periode van ongeveer 1500 tot ca. 1780/1800.

De naam van het land (een hertogdom, geen graafschap) is afkomstig van het hybride *Corn-wēalas* 'de vreemdelingen (Welsen) van *Corn*', waarbij dit *Corn* is afgeleid van de oude (Brittannische) stamnaam *Cornovii* (wellicht 'de mensen van de hoorn', wat dan mogelijk verwijst naar het schiereiland dat Cornwall in feite is). In het Nederlands spreken we net als in het Engels van Cornwall. In oudere literatuur, en ook nog bij Van Hamel en tijdgenoten, vinden we de vorm *Cornwallis* (een vorm die ook in het Engels in gebruik is geweest), met *Cornwallisch* als adjectief.

Ten slotte het *Brezhoneg*. In Nederland vertalen we dit altijd met *Bretons*, in Vlaanderen wordt ook *Bretoens* gebezigd. We moeten deze laatste vorm beschouwen als

³ Ook de Welse naam voor het Iers, *Gwyddeleg*, is hiervan afgeleid.

⁴ Kenneth Jackson, *Language and History in Early Britain. A chronological survey of the Brittonic Languages, 1st to 12th c. A.D.* (Edinburgh 1953).

⁵ Of we *Cymraes* dan moeten vertalen met 'Walliserin' vertelt het woordenboek niet.

‘Zuidnederlands’ en dus in feite als een dialectvorm. Een ander probleem betreft de inwoners van Bretagne. Het woordenboek geeft hiervoor *Breto(e)n*, meervoud *Bretons*, *Bretoenen*, terwijl het als adjectief *Breto(e)ns* geeft. Het Zuidnederlands maakt hier dus duidelijk onderscheid tussen de inwoners het bijbehorende adjectief, terwijl in het noorden deze vormen samenvallen in *Bretons*. Of deze vorm voor de inwoners van Bretagne is ontstaan onder invloed van het Franse meervoud *Bretons* is niet duidelijk, maar er lijkt me weinig op tegen om ook in (Noord)Nederlands een vorm *Bretonnen* te gebruiken in situaties waar anders verwarring zou kunnen ontstaan.

In Franstalige literatuur bestaat er een extra complicatie die nog wel eens tot misverstanden en foutieve vertalingen aanleiding wil geven. Wales heet in het Frans *Pays de Galles*, en zowel taal als bewoners worden *Gallois* genoemd. Dat lijkt verwarrend veel op *Gaulois*, wat ‘Gallisch’ en ‘Galliër’ betekent en wat hoort bij *la Gaule*, ‘Gallië’. (Het Italiaans heeft respectievelijk *gallese* en *gallico*, maar gebruikt incidenteel ook *cimbrico* voor ‘Wels’.)

De vraag kan natuurlijk worden gesteld, wat dit er allemaal toe doet. Is het erg om in het Nederlands *Welsh* te schrijven en ‘welsj’ te zeggen, en wat maakt die tweede *-c-* in *Cornisch* nu uit? Op die vraag lijken mij twee antwoorden van toepassing. Het eerste is dat het nogal vreemd is dat wie een vak beoefent, niet in zijn eigen taal over dat vakgebied zou kunnen spreken en schrijven. Voor nieuwigheden als in de informatica valt nog te verdedigen dat voor veel zaken (nog) geen algemeen gangbare Nederlandse termen voorhanden zijn, maar dat is in de keltistiek geenszins het geval. Feit is dat het overgrote deel van de vakliteratuur in het Engels verschijnt, maar mijns inziens mag dat geen reden zijn om de Nederlandse terminologie ‘zomaar’ op te geven. Kort samengevat zou dit antwoord dus kunnen luiden: de Nederlandse terminologie bestaat, laten we niet zo lui zijn om haar verloren te laten gaan.

Het tweede antwoord heeft mijns inziens een morele kant. Alle Keltische talen zijn tegenwoordig minderheidstalen en worden met uitsterven bedreigd. In het Iers, Wels en Bretons wordt ervoor gestreden dat om deze talen als volwaardige gemeenschapstalen te laten voortbestaan, en daarbij is het van belang dat in een taal alle (gespreks)onderwerpen aan bod kunnen komen. Om diezelfde reden wordt in alle drie deze talen naast literatuur ook wetenschappelijk werk gepubliceerd. Het is natuurlijk lastig dat het meest uitvoerige boek over de Ierse taal in al zijn facetten uitsluitend in het Iers beschikbaar is, dat een van de beste grammatica’s van het Bretons in het Bretons is, en dat tal van edities van oudere teksten in het Wels uitsluitend in het Wels beschikbaar zijn, maar behalve dat zij hiermee een taalpolitiek signaal afgeven, hebben de auteurs van deze werken hiermee ook bijgedragen aan een volwaardig functioneren van hun eigen taal.

Het zal duidelijk zijn dat de grootse bedreiging van de Keltische talen uitgaan van het Engels en het Frans. Het getuigt dan ook van weinig begrip – laat staan van respect – wanneer een Nederlandstalige keltoloog de terminologie die hem in zijn (of haar) eigen taal ter beschikking staat klakkeloos inruilt voor termen in het Engels. Laten we dan tenminste – wanneer we al verlegen zitten om leenwoorden – de terminologie uit de Keltische talen zelf overnemen.